

KARMÓ ZOLTÁN

Szomorúan olvastam Wehner Tibor írását az Új Művészet júniusi számában.¹ A Somogyi József (1916–1993) szobrászművész és tanítványainak kiállításáról szóló cikk komoly fenntartásokat fogalmaz meg a rendezők munkájával kapcsolatban.

Szomorúságom oka azonban nem ez. A kiállítás egyik kurátoraként készséggel fogadom a kritikát – nemcsak Wehner Tibor iránti respektusom alapján, hanem annak tudatában is, hogy az adott körülmények között és feltételek mellett, nem lehetett eléggé jó kiállítást rendezni Somogyi József tiszteletére.² A kiállított művek adatolását magam is hiányosnak vélem, ezért az erre vonatkozó megjegyzést indokoltnak tartom.

Ami elszomorított az az, hogy éppen egy rutinszerű – Somogyihoz, Wehnerhez és az Új Művészethez egyaránt méltatlan minőségű fotókkal illusztrált –, tévedéseket és pontatlanságokat tartalmazó írás kéri számon a kiállítás rendezőin a pontosságot és a tévedhetetlenséget.

Wehner Tibor fogalmazása alapján a gyanútlan olvasó akár azt is gondolhatná, hogy a rendezők azért szerepeltették (azért voltak kénytelenek szerepeltetni) a tanítványok munkáit a kiállításon, mert „nem állt rendelkezésükre elegendő, a két termet betöltő Somogyi-mű”. Ezzel szemben a rendezők eredendően kettős kiállítást terveztek és – a Vigadó adottságait szem előtt tartva – eleve „külön teremegységként kezelték a mester és külön a tanítványok alkotásait”. A cikk, a nagyméretű fotók kapcsán, annak ellenére hiányol egy „teljességet tükrözőtető” jegyzéket a köztéri szobrokról, hogy az magyarul és angolul is olvasható a folyosón elhelyezett tablón.

Wehner sajnálkozik, hogy Somogyi József „életművében a kispasztikai munkásság viszonylag háttérbe szorult”, hogy „szobrászi energiáit elsősorban a monumentális feladatok emésztették fel”, holott Somogyi a szüntelen szobrászi készletet lánzában égve szakadatlan kispasztikai tevékenységet folytatott, és ez – mind mennyiségét, mind minőségét tekintve – éppolyan meghatározó részét képezi az életműnek, mint monumentális szobrászata. Megoldhatatlannak látszó probléma azonban, hogy a számtalan viaszban, plasztilinben maradt szobor bronzba öntésére egyáltalán nincsen fedezet.

Ami a látart által indukált hiányok között feljegyzett lovasszobor-tanulmányokat illeti: Wehner figyelmét bizonyára elkerülte, hogy az 1951-es Hunyadi-pályázatra készült lovasszoborterv igenis szerepel a kiállításon. Az 1970-es évekre tett Dózsa lovasszobor-tanulmány pedig egész egyszerűen nem volt fellelhető.³ Meg kell jegyezni továbbá, hogy a Mednyánszky-síremlék 1970-ben került elhelyezésre, és nem – mint Wehner írja – 1965-ben.⁴

Idekívánkozik, hogy a kiállításokon – bízva a néző ítélőképeségében – nem szokták feltüntetni a művek alatt/mellett az anyagot és a méretet. Azt is szomorúnak tartom, hogy a cikk végül egy olyan erőfeszítés kritikájaként idézi Somogyi szép gondolatát a

WEHNER TIBOR

Köszönöm Karmó Zoltán szobrászművésznek, a Somogyi József-émlékiállítás egyik kurátorának, a Mester egykori tanítványának a kritikám kapcsán megfogalmazott észrevételeit és pontosításait. Reflexiója is arról győz meg, hogy Somogyi József szobrászművész nagy jelentőségű életművének és sokrétű tevékenységének, művészetpedagógiai munkásságának bemutatása sokkal nagyobb figyelmet, alaposabb művészettörténeti előkészítő munkát igényelt és érdemelt volna.

Valóban, a Mednyánszky-síremlék felállításának évszámát (1970) a terv elkészülésének évszámával (1965) felcserélve, tévesen jelöltem meg, és elkerülte a figyelmemet a jelentős műcsoporthiányok számbavétele során a Zrínyi lovas szobor (1951) tervének szerepeltetése, valamint indokolatlanul kértem számon a teljes monumentális műtárgyjegyzék szerepeltetését is.

Mindezek mellett fenntartom véleményemet, hogy Somogyi József elsősorban a monumentális szobrászatban tevékenykedő alkotó volt, akinek kispasztikai munkássága meglehetősen háttérbe szorult és szorult életművében. Ezt igazolta ez az emlékkiállítás is, amelynek anyagában kiemelt jelentőséggel, hangsúlyosan szerepeltek a monumentális műveknek az eredetnél kisebb léptékű, kiállítótermi változatai, a nagyméretű munkákhoz kapcsolódó tervek és makettek, valamint a monumentális kompozíciók előtanulmányai, és ezért az autonóm kispasztikák mintegy csak mellérendelt szerepet kaphattak. Abbéli véleményemet is kifejtettem, és ezúttal is megerősítem, hogy a monumentális szobrász Somogyi a kisméretű, bensőséges atmoszférájú kompozíciók mestere is volt, és ebben a műágazatban is remekbe szabott alkotásokat készített.

Egy Wehner-kritikára

művész felelősségéről, melynek célja éppen a tisztelgő megemlékezés, valamint a Somogyi József szobrászi és pedagógiai életművére irányuló figyelem felkeltése volt. A kurátorok nem válogathattak szabadon a művek közül, ráadásul az általuk is hiányolt katalógus elkészítésére sem idő, sem pénz nem állt rendelkezésre; így Wehnernek a Somogyi-gondolathoz fűzött következtetése – a körülményeket illető tájékozatlanságból adódóan – övön alul puffan.

Wehner figyelmét az is elkerülhette, hogy a kurátorok, a katalógus hiányát enyhítendő, 21 Somogyi-rajz reprodukcióját tartalmazó impozáns mappa közreadásával igyekeztek az évforduló fényét emelni.

Mindezeket figyelembe véve szomorú, sőt aggasztó, hogy a 20. századi magyar szobrászat e kimagasló jelentőségű mesterének centenáriumián a 20. századi magyar szobrászat szakértőjétől – és az Új Művésztől – csupán egy ilyen cikk tellett. De legyünk nagyvonalúak, és – a művek adatolására vonatkozó fenntartásokat tudomásul véve – sopánkodás helyett, inkább azoknak az értékeknek örüljünk, melyek ezt a kettős kiállítást szemlátomást jellemzik, s amelyekről Wehner Tibor cikke valamely érthetetlen okból hallgat.

2016. június 19.

Jegyzetek

- 1 Wehner Tibor: Egy korszakokat összekötő életmű és bemutatásának nehézségei. Somogyi József (1916-1993) szobrászművész és tanítványainak kiállítása. Vigadó Galéria, 2016. IV. 21. – VI. 26. *Új Művészet* 2016/június.
- 2 „Egy Somogyi-kiállítás sosem lehet teljes, így ez a kiállítás sem az, hiszen a mérhetetlenül gazdag életmű mozdítható részének is csupán a töredékét vonultatja fel. A szervezők mégis azt remélik, hogy a tizenegy évesen mintázott és rendkívüli formaérzékkel mutató Állatküzdő című kis terrakotta dombormű, a legalább hetven éve láthatatlan terrakotta állatfigurák, az érett kisbronzok, a Szelényi Károly fotóival megidézett köztéri szobrok, a plakettek és rajzok, valamint a késői pirogránit Korpusz és a Paraszt Piéta bemutatásával – talán most először – sikerült a Somogyi-életmű hosszomszetet adni.” Karmó Zoltán: 100 éve született Somogyi József. Elhangzott 2016. április 22-én a Pesti Vigadóban, a szóban forgó kiállítás megnyitóján. Ld. még *Kortárs*, 2016/6.
- 3 Vázlatrajzok mutatják, hogy Somogyit valóban foglalkoztatta egy lovon ülő Dózsa-vázlat. Az egyetlen s csupán fotóról ismert kis plasztilin lovas Dózsa-vázlat hollétéről, állapotáról a rendezőknek nincsen tudomása.
- 4 1965 különösen termékeny éve volt Somogyi Józsefnek, azonban a három monumentális remekmű, a *Szántó Kovács*, az *Anyaság* és a *Lány csikóval* című szobrok mellett, ekkor még csak a Mednyánszky-síremlék kispasztikai vázlata készült el.

Egy reflexióra

Nem módosíthatom visszamenőlegesen sem megítélésemet: nemcsak fontos művek, hanem egész műcsoporthiányoztak Somogyi bemutatott alkotásainak sorából, és ezért joggal feltételezhettem, hogy nem állt a rendezők rendelkezésére elegendő bemutatható kompozíció. Ez számos szempontból érthetetlen. A kiállításról hiányzó művek ugyanis megvannak, de a rendezők kísérletet sem tettek kölcsönzésükre: ott sorakoznak a szobrász családi hagyatékában, egykori műtermében és kertjében.

Továbbra is fenntartom vélekedésemet: egy olyan kiállításon, ahol meg egy sokszorosított műtárgyjegyzék sem segíti a látogató tájékozódását, igenis szükség van a minden adatot feltüntető műcédulákra. Az anyag-meghatározás azért is fontos, mert szemrevételezéssel gyakran nem megállapítható teljes biztonsággal a matéria, míg – az anyag mellett – a méret a művek későbbi azonosításában fontos tájékozódási pont. Ezért lett volna lényeges a plakettek utólagos címmel való megjelölése is.

Nem változtathatom meg álláspontomat az egykori tanítványok műveinek bemutatása kapcsán sem: Somogyi mester rendkívüli művészetpedagógusi tevékenységét tanúsítva óriási hiba hatvannál több alkotó munkáinak szerepeltetése úgy, hogy nem derül fény a válogatás szempontjaira: miért ez a művészcsapat szerepel, és miért nem szerepelnek azok, akik ugyancsak jelen lehettek volna? Miért nem tudhatta meg a látogató, hogy a művel képviselt tanítvány mikor (és hol) volt Somogyi-növendék, és mely alkotószakaszához kötődik a bemutatott alkotás?

Ezzel a világos koncepciót nélkülöző kiállításegységgel a rendezők elszalasztották Somogyi József művészetpedagógiai munkássága szakmai összegzésének lehetőségét: elmaradt a tényszerű adatok összegyűjtése és közreadása – most valószínűleg újabb évtizedekig kell várunk, hogy kiállítási keretek között ez megtörténhessen. Érdekes, hogy mindezek ellenére Karmó Zoltán a reflexiójában arról ír, hogy a kiállítás célja, a Somogyi József szobrászi és pedagógiai életművére

irányuló figyelem felkeltése volt”. És ugyan mire következtesünk azon megállapítás alapján, mely szerint „A kurátorok nem válogathattak szabadon a művek közül...” Miért nem? Ki döntött a kurátorok helyett? És akkor miről döntöttek a kurátorok?

Karmó Zoltán szobrászművész felvetései ellenére változatlanul meggyőződés, hogy a jelenkori magyar kulturális-művészeti szféra élcsapataként aposztrófált Magyar Művészeti Akadémia által az akadémia legjelentősebb, reprezentatív (de ilyen, nagyobb volumenű szobrászati kiállításokra a jelenlegi terekben teljesen alkalmatlan) kiállító intézményében, a Vigadóban megrendezett emlékkiállítással – illetve a tárlat katalógusával – kapcsolatban idő- és anyagi problémákra hivatkozni megengedhetetlen és méltatlan. Ha megvoltak a források egy nagyméretű, impozáns rajzreprodukciós mappa kiadására, akkor feltételezhető, hogy a katalógus sem az anyagiak hiánya miatt nem valósult meg.

K Ö P Á L

Válaszlevél Wehner Tibor cikkére

Kedves jó Tiborkám!

Többször, alaposan odafigyelve olvastam el cikkedet. Iparkodom arra telni a válaszomat, amit „csak” én tudok és szívesen osztok meg Teveled, barátom. Kezdem a legelején! Fekete Gyurka elnök úrnál voltunk, Feledy Balázs úr és Kő Pál Lujos úr, amikor is ki lettünk nevezve a kiállítás kurátorának. Szinte abban a szúrásban fölfogtuk a feladat nagyságát! Picit később javasoltam Balázsonak, hívjuk be még Karmó Zoltán fiatalurat, tanszékvezetőt, Somogyi-tanítványt, segítségünkre. A helyes Mendelényi Tündétől kaptunk még három erős, ügyes kreatív fiatal férfit, akikhez csatlakoztak – kérésre – Szőnyi Endre szobrászművész, tanársegédem, komauram és Gálhidy Péter szobrászművész – Virág lányom férjeura –, később csatlakoztak – kéretlenül – segíteni Zilahy Zoltán és Karcag Évi, mindketten jeles szobrászok, a Mester rajongói, tanítványai és még Markolt Gyurka is.

A Rudnay Gyula síremléke – Rőzsehordó nő – ekkor még gipszfiguráját én pásztoroltam. Először is Bartha Zoli bátyó és Mészáros Misi („külügyi Mihály”) nagyon rajta voltak, vizik ki a temetőbe (?), de előbb ki kellett önteni bronzba – igen ám, de könyöktől lefelé nem volt meg a két kéz! A bronzöntődében eltűnt, és nem találták meg se égen, se földön, de a padláson sem.

Borcsa kérésére készítettem el a hiányzó végtagokat és a barkaágot alázattal. Amikor minden kunyerálásnak, érvelésnek ellenállva nem engedtem kivinni az Epreskertből, jól tettem! Ekkor erősödtek föl a szoborcsonkítások, szoborlopások – mindenütt az országban. Csak néhány példát említek: Somogyi József: Lány csikóval (Gellérthegy). Kő Pál: Szécsi Margit (XVIII. ker., Kossuth tér). Kétszer fűrészteltek és lopták el Vilt Tibor Madách szobrának két kezét (Margit sziget). Rétfalvy Sándor: Fiú mozdonyal c. bronzszobra a legkülönlegesebb számomra. A falucska polgármesternője, attól való félelmében, hogy baja eshet, 50 ezer forintért adta el (Csertő, Baranya megye). A szobor valószínűleg 14 millió forint.

A Kubikos című Somogyi-szobor úgy került az Epreskertbe, hogy elkértem Csoóri Sándor elnök úrtól. A Magyarok Világszövetségében a határon túli képző- és iparművészek választott elnöke voltam. Feltűnt egy ideje már, hogy nincs a kovácsoltvas kerítés mögött a kedvencem, a Kubikos. Megkérdeztem elnök urat: Szentendrére került egy raktárba, felelte a nagy magyar költő. Hát akkor már csak jobb lenne egy szép környezetben, drága Sanyikám, az Epreskertben! 12 évig volt itt Somogyi Józsa rektora az intézménynek. Ez szobrászbirodalom. Jól van, Palikám – mondta Csoóri, de írjátok rá egy táblára, az a mi tulajdonunk. Rendben. Szép ünnepséget szerveztünk. Koncz Gabi Sinka-verset mondott, és mindezt a drága Pityke, Antall István, a Kossuth Rádió irodalmi osztályának riportere telefonálta össze az én kérésre.

A Budakalásza készült Szent István gipszét lehozta Hevesre, a tanács épületébe. Külön kaptam meg a Keresztet és a kardot, csak amikor elkészült a könyv, abban láttam, hogy is kellene összerakni az attribútumokat. A keresztet még mindig hiányoznak a koronáról és az országmáról. Ezt majd idővel Nyitrai Imre barátom segítségével óhajtom révbe juttatni. Ennek a könyvnek a születésénél is ott bábáskodtam szívesen. Sárdi Gáborkám, akkor még jobb kondícióban, rengeteget talpalt, támogatókat szerzett a könyv megjelenéséhez, az vitathatatlanul az Ő érdeme! A könyv megmaradt és használható – úgy véltük, ennek a 100 éves a Somogyi kiállításnak is jó léleszen.

A Szántó Kovács János eredeti 1:1-es szobrával is nagyon sok volt a kalamajka. Iskolai balhék ..., a festők kifestették ordenáré módra. Persze a tettes az nem lett meg. Baranyai Levente festőnövendék magára vállalta, de később kiderült, nem ő tette. Nékem ebből elegendő lett. Megbeszéltem Szegedi Attilával – iskolánk gépkocsivezetőjével – vigyük le Hevesre a molesztált munkát. Így került az Eötvös József Középkolába a szobor. Kerek László akkori iskolaigazgató igen örvendett, mert nemcsak derék ember volt, de a művészetet is kedvelte. Gálhidy Péterrel nekiálltunk, és összeraktuk, kikötöttük a falhoz, föléje pedig tető került. Lacink mindig mondta: föl kéne avatni... igaz-e? Lehívni a leányát, úgy lehet, örülne is ennek a dolognak, hogy jó helyre került az apja szobra.

Van még egy gipszterv a hevesi állandó kiállításomon – sajnos így kell megemlítenem! –, a véce előtti helyiségben, bicikli, létra, ajtók, leszerelt ablakkeretek társaságában, ez pedig a Gesztenyés Kertben felállított (építész: Finta József) a Fasizmus áldozatai emlékművének 80–90 centiméteres terve. (Oda szorult még Vilt Tibor Olajbányász /gipszben/ című szobra, Török Richárd Úrhajós domborműve – sajnos elpusztult – és Szabó Ádám Bálint egyméteres gipszportréja, a Kocsihajtó /delphoi/, mely iskolai feladat volt, remekül sikerült, de ez is elpusztult.)

Miért ez a hatvankét művész lett a kiválasztott?! Azért, mert ezek jelentkeztek a felhívásra! Még így is iszonyatos történetek szabadultak el. Csak egyetlen példa a Milánóban élő Oláh Arré Éva esete. Szőcs Géza államtitkár úr közeléből – félreértések miatt – a legutolsó pillanatban került hozzánk a Szent-Györgyi Albert-portré. Ezért került a terem sarkába a munka végül. Még később is érkezett Olaszországból egy férfi és egy hölgy, kispasztikákat hoztak, szereztünk természetesen posztamant, egyet pedig a falra helyeztünk el. Török Richárd, Borbás Tibor személyéhez én ragaszkodtam, jó barátaim voltak mindketten. De el kell mondanom, hiányoznak még az itt következők: Polgár László Polesz, Koppány Endre, Lisztes István, Gabriella Koren, (ő az Egyesült Államokban él), Halász Arisztid, Rátonyi József, Pálffy Gusztáv stb.

Hogy miért nem született, akár még csak kismonográfia sem a 20. század kimagasló mesteréről? Mert nem engedte, nem akarta, nem tartotta fontosnak Somogyi! Ezt én tudom állítani! Azt csak később (?) tudtam meg Rőzsa Gyulától, neki készen volt egy monográfia a fiókjában! S talán még Pap Gábornak is. Ő mint a tévé képzőművészeti osztályának munkatársa készítette a Szántó Kovács-filmet. Nincs kizárva, hogy neki is van írása. De a Mester nem engedte!!!

Borcsika egyáltalán nem akart odaadni semmit, de terrakottákat biztos nem. Féltette nagyon, hogy megsérülnek, összetörhetnek. Mi minden szerdán kimentünk Feledy Balázssal, egy ízben hozta Balázs Köpöczi Rózsát, a zebegényi múzeumigazgatót is. Később én kértem Karmó Zoltán fiatal szobrászt, tanszékvezetőt, „somygyst”, aki rajongott mesteréért. Már ekkor kigondoltam, nyissa meg ő Somogyi kiállítását.

Még később csatlakozott Szelényi Karcsi, és feleség, Aranka is. Az a bronz korpusz, ami végül is a centrumba került, talán Gálhidy Péter gondolata volt – kellett egy erős vasállvány, ami elbírná a bronztestet. Ezt a fémvázat mi fizettük Balázssal, mert az Akadémiának 10 millióba került, s később már elzárkózott a fizetéstől.

Természetesen Baricsa Katalint külön említem, azért mert az ő munkája igen fontos volt a szervezésben (telefonálások, levélíráások), és a személyes tárgyalásokban is fáradhatatlannak bizonyult. Ezért esett neki rosszul, amikor a nevét Feledy Balázs elfelejtette megemlíteni, így nem került föl a táblára.

Azok a portrék, amiket én sem ismerek: Barcsay Jenő, Kós Károly, Németh László. Hol van a Koreai fiúfej, amire a Kossuth-díjat kapta? A Sütő András-, Kő Virág-portrékon kívül Tamási Áron portréját sem hozhattuk el, mert Borika féltette. Megértem. A pincében volt még egy – Karmó Zoli szerint kitűnő – munka gipszben, amit én azért nem láttam, mert akkora elkészültem az erőmmel, így nem mentem le a pincébe, garázsba.

Sajnálom. Igazán, végtelenül sajnálom. Ezek jutottak az eszembe, de a kritikádat én tisztelettel elfogadom, mert tudom, jó szándékkal írodott.

Szeretettel ölel: híved

Heves, 2016. június 29.